

Prijevod
Primljen 31. svibnja 2010., prihvaćen za tisak 21. lipnja 2010.

George Yule

**DEFINICIJE I POZADINA PRAGMATIKE
TE DEIKSIJA I UDALJENOST**

Prijevod iz djela *Pragmatics*, Oxford: Oxford University Press, 1996., str. 3-16.

Definicije i pozadina

Pragmatika se bavi proučavanjem značenja koje govornik (ili pisac) prenosi slušatelju (ili čitatelju) koji ga potom interpretira. Ona se, dakle, više bavi analiziranjem onoga što ljudi zapravo žele reći svojim iskazima nego samim značenjem riječi ili fraza koje pritom rabe. *Pragmatika je proučavanje značenja koje govornik izriče.*

Ovakva vrsta proučavanja nužno uključuje i interpretaciju onoga što ljudi žele reći u određenom kontekstu i kako taj kontekst utječe na izrečeno. To zahtijeva razmatranje načina na koji govornici organiziraju ono što žele reći ovisno o osobi, vremenu, mjestu i okolnostima izgovaranja. *Pragmatika je proučavanje značenja u nekom kontekstu.*

Ovakav pristup nužno istražuje i način na koji slušatelji dolaze do zaključaka o rečenome, kako bi mogli interpretirati što je govornik zapravo poručio. Takva vrsta proučavanja otkriva kako je zapravo veliki dio prenesenih informacija neizrečen. Mogli bismo reći da je to istraživanje nevidljivog značenja. *Pragmatika proučava kako je izrečeno više nego što same riječi govore.*

Konačno, ovakav pogled otvara pitanje čimbenika koji određuju hoćemo li izabrati izrečeno ili neizrečeno. Osnovni odgovor povezan je s pojmom udaljenosti. Blizina, bila ona tjelesna, umna ili konceptualna, podrazumijeva nekakvo zajedničko iskustvo. Govornici određuju koliko treba reći na temelju udaljenosti ili blizine slušatelja. *Pragmatika je proučavanje izražavanja relativne udaljenosti.*

To su četiri područja kojima se pragmatika bavi. Kako bismo shvatili kako je do toga došlo, trebamo se kratko osvrnuti na njezin odnos s drugim područjima lingvističke analize.

Sintaksa, semantika i pragmatika

Jedna od tradicionalnih podjela unutar jezične analize suprotstavlja pragmatiku sa sintaksom i semantikom. **Sintaksa** je proučavanje odnosa između jezičnih oblika, kako se oni nižu u veće jedinice i koji su nizovi pravilni. Takvo proučavanje obično ne uzima u obzir stvarno okruženje ili same govornike. **Semantika** je proučavanje odnosa između jezičnih oblika i jedinica u svijetu, to jest, doslovno: kako se riječi povezuju sa stvarima. Semantička analiza također pokušava opisati odnose između verbalnih opisa i činjeničnih stanja u svijetu kao točne (istinite) ili netočne, bez obzira na autora tih verbalnih opisa.

Pragmatika je proučavanje jezičnih oblika i ljudi koji ih rabe. U ovoj podjeli na tri dijela samo pragmatika uključuje ljude u analizu. Prednost proučavanja jezika putem pragmatike jest da možemo govoriti o onome što su ljudi zapravo htjeli reći, o onome što podrazumijevaju, njihovim namjerama i ciljevima i o vrstama činova (primjerice zahtjevima) prilikom govorenja. Veliki je nedostatak što je sve te veoma ljudske koncepte teško analizirati na dosljedan i objektivan način. Dva prijatelja mogu razgovarati i pritom natuknuti neke stvari bez da pri tome daju nekakav jasan lingvistički dokaz koji bismo mogli istaknuti kao jasan izvor *značenja* onog što je izrečeno. (1) upravo je takav problematičan slučaj. Čuo sam govornike, znao sam što govore, ali nisam imao ni ideju o tome, što zapravo žele reći.

(1) *Ona: I, jesi li?*

On: Hej, tko ne bi?

Prema tome, privlačnost pragmatike leži u tome da objašnjava kako ljudi jedni kod drugih nalaze lingvistički smisao u onome što govore, ali može biti i frustrirajuće područje jer od nas zahtijeva da razumijemo ljude i ono što oni imaju na umu.

Pravilnost

Na sreću, postoji određena pravilnost u ljudskom ponašanju kada je riječ o jeziku. Dio te pravilnosti proizlazi iz činjenice da su ljudi članovi društvenih skupina i time slijede određene načine ponašanja koji se unutar te grupe očekuju. Kada smo u nama bliskoj društvenoj skupini, obično nam je lako biti ljubazan i reći primjerene stvari. U novom, nepoznatom društvenom okruženju, često nismo sigurni što reći i brinemo se da bismo mogli reći krivu stvar.

Kada sam prvi put živio u Saudijskoj Arabiji, običavao sam odgovoriti na pitanja o mom zdravlju (ekvivalentna pitanju *Kako si?*) s ekvivalentom mojih uobičajenih odgovora *OK* ili *dobro*. Međutim, nakon nekog vremena primijetio sam da kada bih postavio slično pitanje, ljudi bi mi uglavnom odgovorili frazom koja je doslovno značila *slava Bogu*. Ubrzo sam naučio

upotrebljavati novi izraz u namjeri da budem pragmatički primjeren u tome kontekstu. Moj prvi odgovor nije bio *pogrješan* (moj vokabular i izgovor nisu bili netočni), ali poručivao sam da sam u tom društvu stranac koji odgovara na neočekivani način. Drugim riječima, rekao sam više nego što te riječi zapravo znače. U početku nisam znao da sam naučio neke jezične oblike toga jezika bez da sam naučio pragmatiku njihove upotrebe, odnosno kako ta-mošnji pripadnici društvenih skupina rabe te oblike.

Još jedan izvor pravilnosti u upotrebi jezika proizlazi iz činjenice da većina ljudi unutar neke jezične zajednice ima slična osnovna iskustva sa svijetom i zajednička im je velika količina nejezičnog znanja. Recimo da usred razgovora spomenem informaciju koja je navedena pod (2).

(2) *Našao sam stari bicikl kako leži na podu. Lanac je bio zahrđao, a gume prazne.*

Teško da ćete pitati zašto se najednom spominju lanac i gume. Obično mogu pretpostaviti da ćete zaključiti da ako je X bicikl, onda X ima lanac i gume (i mnoge druge dijelove). Zbog takve pretpostavke s pragmatičkog stajališta bilo bi čudno da sam ono što je navedeno pod (2) rekao u obliku koji je naveden pod (3).

(3) *Našao sam stari bicikl. Bicikl ima lanac. Lanac je bio zahrđao. Bicikl ima i gume. Gume su bile prazne.*

Možda biste pomislili da sam više pričao nego što sam rekao i da vas smatram nekim tko nema ni osnovno znanje (odnosno, da vas smatram glupim). Ponovno, jezični oblici koje rabim nisu netočni, ali pogrješana pragmatika može djelovati uvrjednivo.

Te pravilnosti koje sam upravo opisao krajnje su jednostavni primjeri jezika u upotrebi i većina lingvističkih analiza obično ih zanemaruje. Kako bismo shvatili kako su one postale provincijalno područje pragmatičkog istraživanja, trebamo se vratiti u prošlost da bismo vidjeli kako je do toga došlo.

Pragmatički koš za otpatke

Dugi niz godina proučavanja jezika postojala je velika zainteresiranost za formalne sustave analize jezika koji su često nastali na osnovi matematike i logike. Naglasak je bio na otkrivanju nekih od apstraktnih principa koji čine sam temelj jezika. Lingvisti i jezični filozofi na sredinu svog radnog stola stavili su istraživanje apstraktnih, možda i univerzalnih svojstava jezika, a bilješke koje su se odnosile na svakodnevni jezik ostavili su na rubovima. Kako je gužva na stolovima postajala sve veća, mnoge od tih bilješki o svakodnevnom jeziku izgurane su sa stola i završile su u košu za otpatke. Taj pretrpani koš postao je izvorom mnogih tema o kojima ćemo raspravljati na

sljedećim stranicama. Vrijedno je spomena da sadržaj tog koša u početku nije bio organiziran kao posebna kategorija, nego je smatran negativnim, to su naime bile stvari koje se nije moglo lagano obraditi prema formalnim sustavima analize. Iz tog razloga, kako bismo razumjeli neke od tih materijala koje ćemo izvaditi iz smeća, prvo bismo trebali pogledati kako su tamo uopće dospjeli.

Tema koja je prevladavala na radnim stolovima mnogih lingvista i jezičnih filozofa bila je analiza jezičnih struktura. Razmotrimo rečenicu pod (4).

(4) *Patka je dotrčala do Marije i polizala ju.*

Sintaktički pristup toj rečenici bavio se pravilima koja određuju pravilnu strukturu te rečenice, a isključuju nepravilne poretke riječi kao **Patka Marije do dotrčala je*. Sintaktička analiza također bi bila potrebna da se utvrdi da ispred glagola 'polizala' neki elementi nedostaju, a redosljed je riječi drugačiji (i _ ju _ polizala), a analiza bi također utvrdila pravila koja dozvoljavaju ta prazna mjesta i promjene. Međutim, da pokušate onima koji se bave sintaksom objasniti da patke takve stvari ne rade i da je govornik možda htio reći *pas*, oni bi to smatrali potpuno nebitnim. Uistinu, sa sintaktičkog stajališta, rečenica poput *Boca kečapa dotrčala je do Marije* jednako je pravilno složena kao i rečenica pod (4).

Za semantičkim radnim stolovima bilo bi pak zabrinutosti oko toga. Jedinica koja se zove *patka* ima svojstvo značenja (živo), dok bi *boca kečapa* imala svojstvo značenja (neživo). Budući da glagol poput *dotrčati do* zahjeva živi subjekt, riječ *patka* bila bi prihvatljiva, ali ne i *boca kečapa*.

Semantika se također bavi uvjetima istinitosti tvrdnji izrečenih kroz rečenice. Te tvrdnje obično doslovno odgovaraju značenju jednostavne rečenice i obično se označavaju slovima p , q i r . Recimo da je odnos značenja koji stoji iza rečenice *Patka je dotrčala do Marije* tvrdnja p , a odnos iza rečenice *patka je polizala Mariju* tvrdnja q . Te dvije tvrdnje povezane su logičkim simbolom za povezivanje, $\&$. Dakle, tvrdnje u rečenici (4) mogle bi se predstaviti kao što je navedeno pod (5).

(5) $p \& q$

Ako je p istinito i q istinito, onda je i $p \& q$ istinito. Ako ili p ili q nije istinito (odnosno neistinito je), onda je i $p \& q$ nužno neistinito. Takva vrsta analize često se upotrebljava u formalnoj semantici.

Nažalost, u takvoj vrsti analize, kada god je $p \& q$ istinito, slijedi logički zaključak da je i $q \& p$ istinito. Primijetimo da bi $q \& p$ u ovom slučaju bilo izraženo kao što je navedeno pod [6].

(6) *Patka je polizala Mariju i dotrčala do nje.*

U svijetu svakodnevne jezične upotrebe takvo činjenično stanje nije identično prvotnim događajima opisanim pod (4). Opisuju se dva događaja, koja imaju određeni redoslijed i očekujemo da će se taj redoslijed događanja zrcaliti u redoslijedu njihova spominjanja.

Ako *p* podrazumijeva nekakvu radnju i ako *q* podrazumijeva nekakvu drugu radnju, imamo neizbježnu sklonost k tome da veznik *i* interpretiramo kao vremenski veznik *i onda*, a ne kao logički *&*. To je još jedan primjer kako je zapravo izrečeno više nego što same riječi govore. Mogli bismo zaključiti da postoji uobičajeni princip jezične upotrebe koji se može izreći kao što je navedeno pod (7).

(7) *Interpretiraj redoslijed spominjanja događanja kao redoslijed samih događanja.*

Ono što je izraženo pod (7) nije ni sintaktičko ni semantičko pravilo. To uopće nije pravilo. To je pragmatički princip koji često rabimo kako bi ono što čujemo ili pročitamo imalo smisla, ali koji možemo ignorirati u slučajevima kada nije primjenjiv.

Postoje mnogi drugi principi te vrste koje ćemo proučiti u sljedećim poglavljima. U poglavlju 2 započet ćemo s veoma jednostavnim principom: što više toga imaju zajedničkog, to manje jezika dva će govornika trebati da bi razgovarali o poznatim im stvarima. Taj princip objašnjava čestu upotrebu riječi poput *ovo* i *ono* kako bismo govorili o stvarima koje su nam zajedničke u smislu fizičkog konteksta (primjerice, *Bi li htio ovo ili ono?*). Istraživanje tog osnovnog jezičnog aspekta naziva se deiksija.

Deiksija i udaljenost

Deiksija je tehnički pojam (potječe iz grčkog jezika) za jednu od osnovnih stvari koje radimo kada govorimo. Ona predstavlja *pokazivanje* uz pomoć jezika. Bilo koji jezični oblik koji se rabi za takvo pokazivanje naziva se **deiktički izraz**. Kada primijetite nepoznat objekt i pitate *Što je to?*, rabite deiktički izraz (*to*) kako biste ukazali na nešto što je u neposrednom kontekstu. Ti izrazi pripadaju prvim riječima koje mala djeca nauče govoriti i mogu se rabiti za označavanje ljudi, u kojem slučaju govorimo o **osobnoj deiksiji** (*ja, ti*), mjesta, tada govorimo o **prostornoj deiksiji** (*ovdje, ondje*) ili vremena, kada je riječ o **vremenskoj deiksiji** (*sada, onda*). (...) Interpretacija svih tih izraza ovisi o tome da je kontekst jednak i kod govornika i kod slušatelja. Deiktički se izrazi zapravo najčešće rabe u govornoj komunikaciji licem u lice, kada ljudi koji su nazočni lako razumiju izraze poput onog pod (1), ali koje treba prevesti ljudima koji nisu prisutni.

(1) *Stavit ću ovo ovdje.*

(Naravno, shvatili ste da Ivan govori Ani da će staviti dodatan kućni ključ u jednu od kuhinjskih ladica.)

Deiksija je očito način izražavanja koji je vezan uz govornikov kontekst, pri čemu je osnovna razlika između deiktičkih izraza koji su *blizu govorniku* i onih koji su *daleko od govornika*. Izrazi koji su blizu govorniku, ili **proksimali**, izrazi su poput *ovo*, *ovdje* i *sada*. Izrazi, koji su *daleko od govornika*, odnosno **distali**, izrazi su poput *ono*, *ondje* i *onda*. Proksimali se obično interpretiraju na temelju mjesta na kojem se govornik nalazi, odnosno, deiktičkog središta, tako da se *sada* obično odnosi na točku u vremenu ili period koji je u središtu govornikova iskaza. Distali jednostavno mogu ukazivati na ono što je *daleko od govornika*, ali u nekim jezicima mogu se rabiti i za razlikovanje između onog što je *blizu slušatelju* i *onog što je daleko i od govornika i od slušatelja*. Tako u japanskom postoje dva prijevoda za zamjenicu *to*, jedan za ono što je *blizu slušatelju*, *sore* i jedan za ono što je *daleko i od govornika i od slušatelja*, *are*, uz treći oblik, koji se rabi kao proksimal, *kore*.

Osobna deiksija

Podjela koja je upravo opisana uključuje osobnu deiksiju sa spomenutim govornikom (*ja*) i slušateljem (*ti*). Jednostavnost tih oblika prikriva složenost njihove upotrebe. Kako bismo naučili te deiktičke izraze, prvo moramo naučiti da je svaka osoba prilikom razgovora i *ja* i *ti* i da cijelo vrijeme prelazi s jednog na drugi od tih dvaju oblika. Sva mala djeca prolaze kroz fazu učenja kada im je to razlikovanje problematično pa kažu stvari poput *Hoćeš si pročitati priču?* (umjesto *mi*) kada dodaju nekome omiljenu knjigu.

Osobna deiksija očito djeluje na temelju trodijelne podjele, koja je prikazana kroz zamjenicu koja označava prvu osobu (*ja*), drugu osobu (*ti*) i treću osobu (*on*, *ona* ili *ono*). U mnogim jezicima te deiktičke kategorije proširene su oznakama za relativni društveni položaj (primjerice, slušatelj višeg položaja nasuprot slušatelju nižeg položaja). To su takozvani izrazi iz poštovanja. Rasprava o okolnostima koje vode do izbora jednog od tih oblika umjesto nekog drugog ponekad se naziva **društvenom deiksijom**.

Prilično poznat primjer društvenih razlika u okviru osobne deiksije razlikovanje je u nekim jezicima između oblika koje rabimo za poznatog govornika i onih koje rabimo za nepoznatog. To je poznato kao **T / V razlikovanje**, naziv potječe od francuskih oblika *tu* (za poznate) i *vous* za nepoznate, a može ga se pronaći u mnogim jezicima, uključujući i njemački (*du / Sie*) i španjolski (*tú / Usted*). Izbor jednog od tih oblika neizravno će poručiti nešto o govornikovu stavu o njegovu odnosu sa slušateljem. U takvim društvenim kontekstima u kojima pojedinci izraze razliku između društvenog položaja govornika i slušatelja obično će govornik koji je stariji i ima viši položaj rabiti oblik *tu* kako bi se obratio slušatelju koji je mlađi i ima niži

položaj i manje moći, a slušatelj bi mu se zauzvrat obratio s *vous*. Kada dođe do društvenih promjena, kao primjerice u modernoj Španjolskoj, u situaciji kada mlada poslovna žena (višeg ekonomskog položaja) razgovara sa svojom starijom kućnom pomoćnicom (nižeg ekonomskog položaja), kako će one oslovljavati jedna drugu? Rečeno mi je da je razlika u godinama snažnija od ekonomske razlike pa će starija žena rabiti *tú*, a mlađa *Usted*.

Španjolski oblik za nepoznate ljude (*Usted*) povijesno je vezan za oblik koji se nije rabio niti kada bi se govorilo o prvoj osobi (govorniku) niti kada bi se govorilo o drugoj osobi (slušatelju), nego o trećoj osobi (nekome drugome). U deiktičkom smislu treća osoba nije izravni sudionik u osnovnom (ja-ti) razgovoru, a time što nije uključena u razgovor, nužno je i udaljenija. Prema tome, u smislu osobne deiksije, zamjenice koje označavaju treću osobu su distali. Uporaba oblika za treću osobu kada bismo mogli rabiti oblik za drugu osobu jedan je od načina izražavanja udaljenosti (i nepoznatosti). To možemo učiniti i u ironičnu ili humorističnu svrhu kada se jedna osoba, koja ima puno posla u kuhinji, obraća drugoj, koja je jako lijena kao što je navedeno pod (2).

(2) *Bi li Njegovo Visočanstvo htjelo malo kave?*

Udaljenost koja se povezuje s oblicima, kojima izražavamo treću osobu, također se rabi i kako bismo moguće optužbe (primjerice, *nisi oćistio*) izrazili manje izravno, kao pod (3a) ili kako bismo nešto što se može shvatiti osobno izrazili na manje osoban način, u obliku općenitog pravila, kao pod (3b).

(3a) *Netko nije počistio za sobom.*

(3b) *Svaka osoba mora počistiti za sobom.*

Naravno, govornik takva općenita *pravila* može izraziti tako da se odnose i na govornika i na druge, izražavajući se u prvoj osobi množine (rabeći *mi*), kao pod [4].

(4) *Mi ovdje znamo počistiti za sobom.*

U takvim izjavama moguća je dvosmislenost koja vodi do dviju mogućih interpretacija. Postoji **isključujuće mi** (govornik i ostali, isključuje slušatelja) i **uključujuće mi** (uključuje i govornika i slušatelja). Neki jezici tu razliku mogu izraziti i gramatički (primjerice, u fidžijskom jeziku postoji isključujući oblik za prvu osobu množine, *keimami* i *keda* za uključujući oblik za prvu osobu množine).

Dvosmislenost koju možemo naći u (4) slušatelju suptilno ostavlja mogućnost da sam odluči što je zapravo rečeno. Slušatelj će ili odlučiti da je on dio skupine na koju se odnosi pravilo (to jest, adresat) ili da je isključen iz te skupine pa se pravilo na njega ne odnosi (to jest, nije adresat). U tom slučaju slušatelj odlučuje koja je zapravo poruka koja je izrečena tim riječima.

Prostorna deiksija

Već spomenuti koncept udaljenosti očito je povezan i s prostornom deiksijom koja označava relativni prostorni smještaj ljudi i stvari. Razlikujemo izraze poput *tu* i *ovdje* s jedne strane i *tamo* i *ondje* s druge strane. (...) Neki glagoli kretanja, kao što su *doći* i *otići*, dobiju deiktički smisao kada se rabe za izražavanje kretanja prema govorniku (*Dođi u krevet!*) ili od njega (*Idi u krevet!*).

Jedan je oblik koncepta kretanja prema govorniku (odnosno, ulaska u vidno polje) prvo deiktičko značenje koje nauče mala djeca, a svojstvena mu je upotreba riječi poput *ovo* i *ovdje* (=može se vidjeti). One se razlikuju od *ono* i *ondje*, riječi koje se povezuju sa stvarima koje izlaze iz djetetova vidnog polja (=više nisu vidljive).

Prilikom razmatranja prostorne deiksije bitno je imati na umu da prostor sa stajališta govornika može biti i mentalan i fizički. Govornici koji privremeno nisu kod kuće često će rabiti *ovdje* kako bi govorili o (fizički udaljenom) domu, kao da se još uvijek tamo nalaze. Govornici se također mogu projicirati na određeno mjesto prije nego zapravo dođu tamo, primjerice kada kažu *Dolazim kasnije* (=kretanje prema mjestu, na kojem se nalazi slušatelj). To se ponekad opisuje kao **deiktička projekcija**, a zahvaljujući razvoju tehnologije, koja nam dozvoljava manipuliranje lokacijama, sve više iskoristavamo njezine mogućnosti. Ako *ovdje* označava mjesto na kojem govornik nešto kaže (a *sada* označava vrijeme kada to učini), onda bi izjava kao što je ona pod (5) trebala biti besmislena.

(5) *Trenutno nisam ovdje.*

Međutim, (5) može biti moja pozdravna poruka na automatskoj sekretarici, a *sada* se odnosi na bilo koji trenutak, u kojem me netko pokuša nazvati, a ne na trenutak kada sam zapravo snimio te riječi. Snimanje rečenice kao što je (5) čin je namijenjen mojim budućim slušateljima kojim svoju prisutnost prenosim na neko drugo mjesto. Sličnu ću deiktičku projekciju postići kada rabim upravni govor kako bih opisao neku drugu osobu, mjesto ili osjećaje. Primjerice, mogao bih vam pričati o posjetu trgovini s kućnim ljubimcima kao što je opisano pod (6).

(6) *Gledao sam u to malo štene u kavezu, imalo je tako tužan izraz na licu, kao da govori „Tako sam nesretno ovdje, hoćeš li me osloboditi?“*

Ovdje, koje se odnosi na kavez, nije stvarno mjesto na kojem se osoba (govornik) nalazi kada to govori, nego je mjesto na kojem se ta osoba nalazi dok igra ulogu šteneta.

Moguće je da je stvarna pragmatička osnova prostorne deiksije zapravo **psihološka udaljenost**. O predmetima, koji su psihološki blizu, govornik će govoriti kao da su fizički blizu. Također, nešto što je psihološki udaljeno bit će izraženo kao fizički udaljeno (primjerice *ona zgrada tamo*). Međutim,

govornik također može željeti označiti nešto što je fizički blizu (primjerice, osobu koja mu je u blizini) kao psihološki udaljeno: *Onaj mi se čovjek ne sviđa*. Prilikom analize te rečenice ustanovit ćemo da riječ *onaj* nema stalno (to jest semantičko) značenje, nego mu govornik daje značenje u određenom kontekstu.

Slični psihološki procesi na djelu su prilikom uporabe proksimalnih i distalnih izraza za izražavanje vremenske deiksije.

Vremenska deiksija

Već smo utvrdili da proksimalni oblik *sada* rabimo i za označavanje trenutka u kojem govornik govori i za označavanje trenutka u kojem će netko čuti što je rekao (slušateljevo *sada*). Nasuprot izrazu *sada* distalni izraz *tada* u odnosu na govornikovu sadašnjost može označavati i njegovu prošlost (7a) i budućnost (7b).

(7a) *22. studenog, 1963.? Bio sam u Škotskoj tada.*

(7b) *Večera u subotu u 8:30? Vidimo se tada.*

Vrijedno je spomena da rabimo i opširne sustave izraza za označavanje vremena koji nisu deiktički, kao što je kalendarsko vrijeme (datumi, kao u (7a)) i podjela dana (na sate, kao u (7b)). Međutim, takve oblike označavanja vremena naučimo mnogo kasnije od izraza kao *jučer*, *sutra*, *danas*, *sljedeći tjedan*, *prošli tjedan* ili *ovaj tjedan*. Interpretacija svih tih izraza ovisi o tome da znamo kada su izgovoreni. Ako ne znamo kada je nešto izgovoreno (odnosno napisano), kao u (8), koji se nalazi na vratima ureda, nećemo znati hoćemo li morati pričekati dugo ili kratko.

(8) *Vraćam se za sat vremena.*

Slično tome, ako dva dana zaredom dođemo u kafić na kojem je vidljiv natpis kao što je naveden pod (9), drugi ćemo dan (u deiktičkom smislu) još uvijek doći prerano ako želimo besplatno piće.

(9) *Sutra besplatno pivo.*

Čini se da je psihološka osnova vremenske deiksije slična onoj prostorne. Prema događajima u vremenu možemo se ponašati kao da nam se približavaju (ulaze nam u vidno polje) ili kao da se udaljavaju od nas (izlaze iz vidnog polja). Jedna od metafora koju rabimo odnosi se na događaje koji nam se približavaju, odnosno, iz budućnosti dolaze u sadašnjost (primjerice *sljedeći tjedan*, *nadolazeće godine*) i na događaje koji odlaze iz govornikove sadašnjosti u prošlost (primjerice *dani koji su iza nas*, *prošli tjedan*). Također, kada govorimo o bliskoj budućnosti, poručujemo da je blizu trenutku kada govorimo tako što rabimo proksimalni deiktički izraz *ovaj*, kao u *ovog (dolazećeg) vikenda* ili *ovog (dolazećeg) četvrtka*. (...)

Deiksija i gramatika

Sve navedene razlike u uporabi osobne, prostorne i vremenske deiksije možemo vidjeti na djelu u jednoj od osnovnih strukturnih gramatičkih razlika, onoj između upravnog i neupravnog govora. Kao što je već opisano, deiktičke izraze za osobe (*ti*), mjesto (*ovdje*) i vrijeme (*ove večeri*) možemo interpretirati u okviru istoga konteksta kao i govornik koji ih spominje (13a).

(13a) *Planiraš li ti ove večeri biti ovdje?*

(13b) *Pitao sam ju je li planirala te večeri biti tamo.*

Kada se kontekst izgovaranja te rečenice promijeni u kontekst u kojem prenosim nekom drugom tu rečenicu, kao primjerice u (13b), onda se mijenjaju i deiktičke oznake koje su vezane uz okolnosti prilikom postavljanja pitanja. Primijetimo da su se proksimalni oblici iz (13a) u (13b) promijenili u odgovarajuće distalne oblike. Ta veoma redovita razlika u nepravnom govoru označava razliku između značenja *govornika, koji je blizu* i značenja *udaljenog od govornika* u nepravnom govoru. Proksimalni deiktički izrazi koji se rabe u izravnom govoru ostavljaju dojam da se nalazimo u istom kontekstu kao i sama izjava. Distalni deiktički izrazi neupravnog govora ostavljaju dojam da je izvorna izjava udaljena.

Ne bi vas trebalo iznenaditi da se sve te deiktičke izraze moglo pronaći u pragmatičkom košu za otpatke. Njihova interpretacija ovisi o kontekstu i govornikovoj namjeri, a izražavaju relativnu udaljenost. Ako uzmemo u obzir njihov malen broj, a nevjerojatno širok spektar mogućnosti uporabe, deiktički izrazi uvijek će reći mnogo više nego što je na prvi pogled vidljivo iz njihova značenja.

Prevela Josipa Forko